

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.



ANDRIJA ŠTAMPAR - OSOBNOST, OBITELJ, KOLEGE, PRIJATELJI I NOVA GRADIŠKA

Na V. danima Andrije Štampara govorilo se o njegovom vremenu i suvremenicima. Kakav je bio, čemu je težio i što je postigao.

Štampar se dosljedno borio za svoje ideale i zaslužio svjetsku slavu kao borac za socijalnu medicinu, ali trpio je svoje i tuđe obiteljske probleme, poniženja i uvrede okrutnih režima, Zbora liječnika, Liječničke komore zbog privatne liječničke prakse, ali nažalost i od kolega, kojih se nikada nije bojao.

Na sastanku Zbora 30. prosinca 1924. godine Janko Božić uputio je Štamparu oštre riječi, zbog kojih ga je predsjednik dr. Čačković morao upozoriti i zatražio da se očituje, kako te riječi nije izgovorio kao tajnik u ime Zbora, već isključivo u svoje ime. Božić je Štampara nazvao abnormalnim i psihopatom, ali je izjavio da je to izrekao isključivo u svoje ime i da mu je žao što su te riječi pale.

Štampar je profesoru Branku Kesiću govorio: "Često sam se osjećao kao Krist u hramu koji goni trgovce i farizeje kad sam napadao negativne pojave u liječničkom staležu." Ove njegove riječi Kesić je citirao prigodom otkrivanja spomen-biste Andrije Štampara ispred stare bolnice u Novoj Gradiški 1969. godine, dao je i odgovor svima koji su napadali rad i djelo Andrije Štampara riječima: "Štampar je bio kristalno čist, nekorumpiran, sljedbenik medicine koja pripada narodu... uvijek je branio principe liječničke etike, katkad grubo". Tom prigodom je tadašnji Medicinski centar dobio ime A. Štampara, a bista je sada ispred Doma zdravlja koji je danas nazvan njegovim imenom.

U Liječničkim novinama broj 72 iz 2008.godine urednik dr. Željko Poljak napisao je da Andrija Štampar nije zaslužio (citiram): "natezane obljetnice koje se završavaju s nulom i toliko divljenja, jer je toliko brinuo za zdravlje naroda što nije uvijek bilo u suglasju s interesima liječničkog staleža."

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

Može li za liječnika nekad i danas, paušal nazvan glavarina, biti samo financijsko ili etičko pitanje? Može li to umanjiti zasluge, ideje i djelo Andrije Štampara svjetskom zdravstvu i primarnoj zdravstvenoj zaštiti, da bi se upitali kakav je bio kao čovjek? Ovo nam dokazuje da Štamparove ideje i djelovanje još dijele liječnički stalež na Štamparofobe i Štamparofile ili "krotke toware" kako je napisao urednik Liječničkih novina.

Svjedoci smo da su nedavno u Americi izbacivali bolesnike iz bolnice na ulicu, jer nisu mogli privatnicima platiti liječenje!

Doprinosi li ovom stanju današnja sve veća tendencija privatizacije medicine, vladavina profita, promjena patologije i percepcije o zdravlju nekada i sada, ali i sve veća agresivnost farmaceutske industrije i proizvođača sve skuplje moderne opreme da se od ideje "zdravlje za svakoga" postupno sve više odustaje?

Štamparov djed doselivši iz Čanka u Lici u Novu Gradišku, svoga sina Ambroza - Štamparovog oca, nije mogao školovati zbog siromaštva, pa mu je školovanje plaćao bogataš iz poznate novogradiške obitelji, vlasnik mlinova Julius Matoković, veliki prijatelj i krsni kum obitelji Štampar. Ambroz nakon završene učiteljske škole u Petrinji odlazi iz Nove Gradiške kao prvi učitelj u Brodski Drenovac.

Štamparova majka Katarina, 1. rujna 1888.godine u zgradi škole rodila je Andriju Štampara, kao i tri kćeri. Jedna sestra je umrla rano, a druge su radile u Novoj Gradiški. Osam godina mlađa sestra Marija, koju su zvali Persa, radila je u školi kao nastavnica cijeli radni vijek i sahranjena je na centralnom groblju u Novoj Gradiški 1967., sa svojim roditeljima. Štamparov brat Miro bio je domobranski časnik i poginuo je u II. svjetskom ratu.

Štamparov otac Ambrozije (kako je ime uklesano na grobu u Novoj Gradiški) iz Brodskog Drenovca, Mrzovića, Vrbice i kasnije Okučana, nakon umirovljenja vraća se u svoju kuću u Novoj Gradiški, gdje su boravili oko 14 godina, sve do smrti oca 1936. godine. Štamparova majka Katarina umire 1937.godine. Poznati općinski novogradiški liječnik Ivan Vidaković, bio je sljedbenik Štamparovih ideja, nastavljajući promociju socijalne medicine i zdravstvenog prosvjećivanja, pa je od strane Štamparovog Ministarstva 1931. godine poslan u Hamburg na tečaj o malariji koja je u ovom kraju bila epidemijski problem.

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

Štamparovu majku liječio je dr. Vidaković, a stanovao je u kući pored Štamparovih i često je viđao Štampara, kad god je mogao i kada je dolazio u posjet roditeljima.

Štampar na svoju žalost nije mogao biti nazočan u teškim trenucima bolesti "nezaboravne" majke, kako je napisao rukom u pismu zahvale, kada je bio na sahrani obaviješten od svojih sestara o požrtvovnosti dr.Vidakovića, pa se ispričao što mu nije mogao osobno zahvaliti.

Štampar je najčešće spominjao majku, a oca manje, ali je od svoga oca još u djetinjstvu mogao naučiti mnogo o higijeni. Ambroz je u svim školskim spomenicama kritizirao nehigijenske navike naroda, bez zahoda, lošu pripremu hrane i hranjenja, loše stanovanje i praznovjerje. Otac je Štamparu prigovarao za boravka u Novoj Gradiški na neke njegove postupke, neka druženja, svjetonazor, a kasnije i za zapostavljanje obitelji. Pravi razlog njihovog neslaganja nije poznat.

U brojnim opisima Andrije Štampara najoskudniji su podaci o povezanosti s Novom Gradiškom, još od studentskih dana, kada je dolazio u staru gradsku bolnicu i asistirao. Kako je bio sklon pisanju, u tiskari prijatelja M. Mladana tiskao je knjižicu o sušici 1909. godine. Prvi put se javlja iste godine u Liječničkom vjesniku iz Nove Gradiške s člankom o narodnom zdravlju. U svojoj 22. godini, 1911. bio je razočaran neuspjelim zdravstvenim odgojem kada je u Novoj Gradiški zatražio da na proslavi okupljenom narodu održi predavanje o alkoholizmu "jer se više novca troši na alkohol nego za škole". Na proslavi su zarađivali prodajom alkohola, pa mu Odbor nije dozvolio da održi predavanje što ga je razljutilo, ali je kao reakciju na taj postupak tiskao letke o alkoholizmu i dijelio narodu. U Novoj Gradiški tiskana je i knjižica "Spolne bolesti". U Novoj Gradiški pripremao je diplomski rad.

U prilikama potpuno nerazvijenog zdravstvenog sustava, vrlo teških epidemijskih i higijenskih uvjeta života naroda, Štampar dolazi 1913. godine u Novu Gradišku kao općinski liječnik, a u stvari vratio se u zavičaj. Bio je u kontaktu sa svojim sestrama, roditeljima i brojnom prijateljima i kolegama, s kojima je ostao u prijateljskim vezama do smrti. U Novoj Gradiški dokazao se kao mladi liječnik, s 24 godine stekao je iskustva čime je bio ponosan. Odlaskom u Ministarstvo u Beograd predstavio se kao liječnik iz Nove Gradiške! Putujući za Zagreb iz Zemuna, gdje je stanovao, nije propustio priliku da navrati u Novu Gradišku, a vodeći ženu Mariju na pregled dr. Durstu u Zagreb i ona je zatražila da izađu iz vlaka jer želi posjetiti obitelj dr. Mladenovića.

Kosta Mladenović bio je prvi školovani kirurg u novoj Gradiški i 31 godinu bio je ravnatelj

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

gradske županijske bolnice, s kojim je Štampar i kao student i poslije stalno surađivao. Mladenović je bio 20 godina stariji, ali to njihovom prijateljstvu i suradnji nije smetalo. Štampar je Mladenovića nazivao drugim "ocem".

Mladenovićev sin Emil je tek 1974. godine otkrio u dokumentaciji svoga oca Štamparova pisma iz Ministarstva. Tu su i prijateljska pisma Mladenovićevom sinu Dušku koji je bio liječnik i borac za socijalnu medicinu - Štamparofil.

Objavio sam ta pisma na II. Štamparovim danima. Emil je svoja iskustva napisao u "In memoriam" iz kojih se vidi kako je on kao dječak vidio Štampara u njihovoj kući, kako je Štampar njegovog oca nazivao "moj direktore i moj učitelju" i napisao "Neka iskonska snaga koja je iz toga čovjeka izbijala meni kao djetetu je jako imponirala i ja sam u svojoj glavi stvorio zaključak, gledajući onu okruglu glavu, da će on nešto veliko stvoriti. Takvo moje uvjerenje bilo je potkrijepljeno činjenicom da kad je izbila epidemija kolere u selima iznad Cernika kod Nove Gradiške među ratnim zarobljenicima, Štampar zajedno s mojim ocem energično je sudjelovao u suzbijanju ove opake bolesti."

U slučajno otkrivenom zapisniku Crvenoga križa našao sam da je 29. rujna 1914. godine, dva mjeseca od početka rata, Odbor izabrao "dragovoljca" 24 godišnjeg, poletnog i ambicioznog općinskog liječnika Andriju štampara za ravnatelja ratne bolnice Crvenog križa, jer bolnica u gradu nije mogla primiti veliki broj ranjenika. Štampar je u suradnji s Mladenovićem organizirao bolnicu u zgradi današnje gimnazije.

Štamparova žena radila je u toj bolnici, čak i kao trudnica, a on je morao educirati domaćice i laike da rade kao bolničarke, jer nije bilo drugog kadra. Radeći kao općinski liječnik morao je raditi i kao kirurg, internist, čak i s rendgenom, epidemiolog, a njegova asistentica bila je 20 godišnja Zora Myohl iz poznate novogradiške židovske obitelji. U bolnici je uspješno liječeno 2000 ranjenika i samo 15 umrlih i jedan slučaj zaraze, jer su Mladenović i Štampar uveli Bergmanovu asepsu i gumene rukavice. Predavao je osoblju higijenski minimum.

Za uspješan višegodišnji rad Štampar je odbio novčanu nagradu u korist Nove Gradiške, što je vidljivo iz zapisnika Crvenog križa, ali je dobio zlatnu kolajnu.

Štampar je odbijao ponude za nabavu u njegovoj bolnici pisane na njemačkom jeziku pa je u

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

Austrougarskoj postao "persona non grata" i kažnjen je neočekivanim pozivom u vojsku 15. srpnja 1916. i poslan je u Mathausen, kao logorski liječnik, gdje boravi do kraja rata. Zbog naglog odlaska iz Nove gradiške nije mogao vidjeti svoga prvorođenog sina Slobodana sve do kraja rata, kada se ponovno vraća u Novu Gradišku. 25. studenog 1918. pozvan je u Zagreb.

Značajnu ulogu imao je Štampar kada je u suradnji s Mladenovićem i Benkovićem, prvim direktorom Doma zdravlja, sudjelovao u izgradnji bolnice na Strmcu za dječju tuberkulozu i koja je njegovom zaslugom otvorena 1929. godine. Za vrijeme Domovinskog rata je devastirana, ali je po četvrti put obnovljena kao privatna katolička bolnica Sveti Rafael, u vlasništvu reda Milosrdne braće svetog Ivana od Boga i otvorena 2011. godine za kronične psihijatrijske bolesnike i prvi Hospicij u Slavoniji.

Možda je najteži period u životu Andrije Štampara bio nakon prerane smrti prve žene Marije, kada je ostao sam s petero maloljetne djece, pa su djeca morala biti kod roditelja i rođaka. Štampar je stalno osjećao nostalgiju za obitelj i Slavoniju.

U pismu iz Ženeve 12. kolovoza 1933. godine Štampar piše kolegi u Novoj Gradiški: "Teško mi je ostaviti moju porodicu, kako ću svoje srce, znanje i iskustvo posvetiti drugima, kad ne mogu svojim u domovini". Po povratku iz Kine napisao je: "Djecu sam našao na moru, ona su se promijenila i tjelesno i duševno. Radovali smo se ponovnom viđenju".

Vrativši se iz Kine u kolovozu 1936. godine, 4 godine nakon smrti žene Marije, oženio se 1937. godine liječnicom Desankom Ristović, osnivateljicom školske poliklinike u Zagrebu od 1924. do 1940. godine.

1946. godine Henry van Zile Hyde iz Washingtona, član komiteta za tehničku pripremu WHO, dočekaio je nakon 7 dana putovanja Štampara u Parizu u hotelu, pa je u posmrtnom članku, naveo kako mu je Štampar u šali kazao da je oženio drugu ženu jer mu je donosila mnogo problema i odlučio da je najbolje da je odvoji od javnog zdravstva. Kazao je da mu je Štampar o svom dolasku u Beč na studije rekao kako ga je majka osigurala slavonskom šunkom da izdrži dugi put do sjevera. Desanka Ristović od početka bila je najveći borac za Štamparovu socijalno medicinsku ideologiju, a kao druga žena u skladnom obiteljskom životu je znatno pomogla Štamparu u budućem životu.

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

Kao karizmatična osoba, Štampar je imao tri karakteristike - iskušavajući i osjećajući snažne emocije u sebi, inducirao ih drugima, i bio otporan na utjecaje drugih. Ta njegova osobnost koju smo kao studenti doživljavali od svoga profesora, osvajala je i razlikovala ga je od drugih ljudi. Nije se ljutio kad su mu kao dekanu, studenti prilikom prosvjeda ispred Dekanata na Šalati zbog uvođenja turnusa, bijelom bojom obojili njegov automobil.

Njegove inovativne ideje poučavanja naroda o zdravlju, socijalno orijentiranog i suradljivog liječnika sa svima u zajednici, neovisnog ekonomski o bolesniku, ne čineći razlike između imućnih i siromašnih, djelujući gdje ljudi žive i rade, a da za takav naporan rad budu pošteno nagrađeni, imaju veliku vrijednost. Takve zasluge nikada i nitko neće moći umanjiti, jer su prihvaćene u svijetu i nepotrebno ga je braniti! Nije bio u političkim strankama da bi na taj način postigao željeno. Veliki prijatelj Štampara dr. Stipišić iz Splita nedavno mi je kazao kada je bio u HSS-u, predloženo im je u stranci da podržavaju Štampara, koji je govorio da bez etičkog nema ni zdravstvenog preporoda niti popularizacije vrijednosti zdravlja.

Pitanje zašto se danas tako veliki broj liječnika bavi politikom zaslužuje odgovor.

Prošlo je točno sto godina od kada je u časopisu Zvono 5/1911.Štampar predložio da se u škole uvede spolni odgoj kada se osim luesa i gonoreje nije znalo za HPV, HIV Clamidije. Predložio je da se odgoj vrši prvo kod kuće i prirodno-znanstveni u školi uz izbor lektire. Drugo, seksualni odgoj spolno zrele mladeži i treće odgoj učitelja i roditelja pa je zaključio: "valjda će uskoro doći doba kad će se i seksualnom odgoju priznati vrijednost". Nažalost još nije!

Možda je Štampara najbolje opisao profesor Batut 1919. godine, kada je Štampar kao 33-godišnji liječnik došao u Ministarstvo: "visoka, neobična, krupna, ljudina, visoka čela i jako razvijene lubanje, mirna određena i dostojanstvena držanja, predstavio mi se kao doktor Andrija Štampar, općinski liječnik u Novoj Gradiški".

Iz poštovanja Štampar je pozvao Batuta u Zagreb 1927. godine da otvori Školu narodnog zdravlja. U Liječničkom Vjesniku 62/1940. Štampar je opisao Batuta: "Ponosan sam da Batuta mogu računati među svoje učitelje. U njegovoj kući osjećao sam se kao u kući roditelja. Kad sam ga zadnji put posjetio vidjelo se da ga život ostavlja. Držao je dugo moju ruku i toplo je stisnuo. Mojeg učitelja nisam više vidio, ali njegov duh ostao je živjeti."

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

Neopravdana je kritika profesora Andrije Pavića što je Domu umirovljenih liječnika dao ime Andrije Štampara.

Štampar je dušom i srcem stalno bio povezan s Novom Gradiškom i Strmcem sve do 1957.godine, gdje je posljednji put bio u svojoj 69. godini, godinu dana prije smrti. Povezanost dokazuju brojna pisma prijateljima kao i kamen na grobu u glavnoj aleji na Mirogoju u Zagrebu, koji je prema njegovoj želji donesen sa Strmca. U istom grobu pokopan je njegov sin ing. Boris u 57.godini života i prva žena Marija u 45 godini. Na donjem djelu, posebno isklesanog kamena i oblika piše: "KTO IH ZNAŠE VSAK IH ŽALJAŠE"!

Danas je zanimljivo da je Štampar bio i borac protiv cehovske ideologije, ali i protiv korupcije!

Enes Čengić u knjizi "Iz dana u dan s Krležom" kaže da mu je Krleža ispričao što je čuo od Štampara o događaju koji se dogodio u Štamparovom uredu u Ministarstvu zdravlja. Krleža kaže: "priča Štampar meni, dok je čitao službeni list primijetio je da se njegovo Ministarstvo suglasilo da se koncesija za eksploataciju bukovičke mineralne vode da industrijalcu i izvozniku za 30 hiljada dinara. Štamparu se to učini čudnim i nazove telefonom i pita je li to pogreška i zatraži istragu koliko bi koncesija vrijedila. Dobio je odgovor 60 milijuna dinara. Štampar odmah naredi poništenje najma i raspiše javnu dražbu.

Nekoliko dana iza toga Štamparov šef kabineta ulazi i kaže: "Gospodine doktore, Matejić moli da ga primite" Što hoće? Kaže – samo da vas pozdravi!

A, dobro, što vi znate o Matejuću? Ništa, samo se priča da je svako ćoše u Beogradu njegovo. Dobro pustite ga! Matejić ulazi držeći se za kvaku i kaže: "Dobar dan, došao sam samo da vidim ko je taj Štampar."

"Dobar dan, molim što ste trebali?"

"Ništa nisam trebao, nego da vidim toga koji raspisuje licitaciju za vodu". Vidjeli ste me i sad možete ići. "Neću odmah, nego hoću da vas upitam znate li vi doktore da ja svaki drugi dan s Njegovim veličanstvom igram karte?"

"Što se to mene tiče?"

"Kažem igram karte s veličanstvom!"

"I što to znači?"

"Tako, igram, igram i onako u igri mu kažem onaj doktor Štampar - lopuža!"

"Marš van!"

"Odoh ja sam, ali to što rekoh ostaje!"

Nakon desetak dana Štampara pozove Ministar u svoj kabinet i kaže: "Dragi doktore, dogodile su se nezgodne stvari, general Živković je rekonstruisao vladu i obojica smo na ledu". Štampar

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

je prisilno umirovljen u 43. godini života. U veliku korupciju s vodom upletena je bila i dinastija, dražba je poništena, Matejić je dobio koncesiju za 30 tisuća dinara.

U svojoj knjizi Željko Dugac o Štamparu piše: "S jedne se strane Štamparova zdravstvena politika poistovjećivala s beogradskim centralizmom i unitarizmom, dok se s druge strane Štamparu prigovaralo da protežira hrvatske interese."Štamparu su to bila dva utega koje je morao stalno podnositi iako to nije bilo istinito. Tako su mu prigovarali i o političkom opredjeljenju i svjetonazoru, a zaboravljale su se njegove zasluge u WHO i UN!

Profesorica Stella Fatović-Ferenčić se zapitala: "Kako nam nije palo na pamet, da tog autentičnog slavonskog diva ili, kako su stranci Štampara zvali, balkanskog medveda, prezentiramo svijetu kao hrvatski brand, čije stečevine valja nastaviti bez licemjerja, poštenjem i trajnom posvećenošću."

Na koncu, vratimo se začuđujućem zaključku Željka Poljaka, koji pita je li Štampar bio negativna ili pozitivna ličnost i odgovara da ovisi o tome koga pitate, pa će odgovor biti po onome: pesimist će u švicarskom siru vidjeti samo rupe - štamparofobija, a optimist samo sir - štamparofilija.

Pravi odgovor mu je dao u Liječničkom vjesniku, moj kolega Berislav Skupnjak i glasi "štamparologija"!

5. dani Andrije Štampara

Autor mr.sc.Dragoljub Kocić, dr.med.
16. travnja 2012.

